

УДК 368:339

Мут А. О.
Ковалик О. А.

Одеський національний політехнічний університет

СТРАХУВАННЯ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Страховання є найважливішим способом мінімізації та ліквідації економічних втрат, які є наслідком несприятливих явищ і подій. Очевидно, що актуальною для українських учасників ЗЕД є розробка концепції управління ризиками, що має стати частиною програм ЗЕД підприємства. За підсумками зроблено висновок, що страховання пропонує широкий спектр різноманітних послуг, пов'язаних з ЗЕД. Однак практика показує, що учасники ЗЕД найчастіше використовують ті види страховання, які є обов'язковими для здійснення діяльності на міжнародних ринках (наприклад, страховання туристів, що виїжджають за кордон, або страховання відповідальності власників транспортних засобів тощо). Порівняно рідше застосовуються види страховання, які були б ефективні в тій чи іншій конкретній ситуації, і які не застосовують в силу недостатньої культури страховання, в тому числі і через незнання можливостей, що надаються сучасним страхованням.

Ключові слова: страховання, ризик, учасник, страхові послуги, зовнішньоекономічна діяльність.

Постановка проблеми. Страховання зовнішньоекономічної діяльності має ряд серйозних особливостей. До теперішнього часу такі послуги надаються далеко не всіма страховиками. Причиною цього є і особливості, і складності оцінки ризику. У матеріалі розглядаються основні підходи до розвитку даного виду страховання.

Страхові відносини між страхувальником і страховиком виникають в зв'язку з існуванням у страхувальника страхового інтересу до забезпечення страховим захистом належного йому майна або інших законних майнових інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам та тенденціям розвитку страхового ринку присвячено багато праць, як вітчизня-

них, так і закордонних вчених. Вагомий внесок у виявленні теоретичних основ та особливостей функціонування страхового ринку України зробили такі вітчизняні вчені як С.С. Осадець, Л.В. Временко, О.В. Вірбулевська, В.В. Железняк, І.Г. Аберніхіна, Л.А. Шило, В.А. Горб, В.В. Смолянська, О.В. Козьменко. Закордонні науковці також широко займаються питаннями страхового ринку, його безпеки, проблемами та перспективами розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В даний час страховання зовнішньоекономічної діяльності не виділено в окремий вид страхової діяльності. Однак воно включає об'єкти існуючих галузей страхової діяльності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення особливостей страхування ризиків у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Розвиток страхування в сфері зовнішньоекономічної діяльності має великі перспективи. Страхування у зовнішньоекономічній діяльності є одним з основних елементів зовнішньої торгівлі і в умовах товарного виробництва стає найбільш зручним інструментом для швидкого відшкодування збитку і втрат в процесі виробництва, транспортування і використання продукції.

Виклад основного матеріалу. Страхування за своєю економічною природою, будучи необхідним елементом соціально-економічної системи будь-якого суспільства, було і залишається однією з основних сфер, які надають гарантії при порушенні майнових інтересів у випадках непередбачених явищ.

Сучасна світова економічна система характеризується високим рівнем розвитку світогосподарських зв'язків. Внутрішньонаціональні народногосподарські процеси відчувають помітний тиск зовнішньоекономічних факторів, що підсилюють процеси інтернаціоналізації господарського життя і подальшого міжнародного поділу праці. Економічна взаємозалежність держав обумовлює необхідність їх подальшої науково-технічної і виробничої інтеграції.

Зовнішньоекономічна діяльність є одним з найбільш важливих і пріоритетних напрямків в сучасному економічному розвитку будь-якої держави, в тому числі і України.

В даний час практично всі вітчизняні підприємства можуть самостійно здійснювати економічну діяльність на зовнішньому ринку.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин роль страхування істотно зростає і набуває все більшого значення, так як, з одного боку, це система національного захисту економіки, з іншого – значимий внутрішній інвестиційний ресурс. Будучи відносно молодою сферою економіки, страхування ще не має тієї необхідної методичної бази, яка дозволила б їй розвиватися і вдосконалюватися, успішно конкуруючи з зарубіжними страховими фірмами.

Крім того, розвиток вітчизняного страхового бізнесу, спрямований на створення холдингових структур, обумовлює централізоване управління доходами із залученням головною компанією інвестиції дочірніх підприємств.

Доходи і витрати поряд з фінансовими результатами (прибуток і збиток) є найважливішими показниками діяльності будь-якої страхової компанії і основними елементами звіту про фінансові результати. Велику значимість має правильна постановка обліку щодо формування та розміщення доходів від страхових операцій, основу яких складають розрахунковий прибуток, закладений в структурі страхового тарифу, та інвестування страхових резервів.

Ключовим джерелом інформаційного забезпечення управлінських рішень страховика виступає обліково-аналітична система. Основною метою управління страховим бізнесом виступають отримання прибутку і досягнення необхідної економічної ефективності в процесі подання захисту майнових інтересів страхувальників за рахунок коштів страхового фонду [1, с. 245].

В економічній літературі виділяють наступні джерела прибутку страхової організації:

- прибуток, закладений у тарифі;
- економію витрат при веденні справи – зниження відносних накладних витрат на гривню страхової премії в порівнянні з рівнем, передбаченим у страховому тарифі;

- зниження збитковості страхових операцій проти рівня, передбаченого в тарифах;
- позитивне сальдо за операціями вхідного і вихідного перестраховування;
- доходи від інвестиційної діяльності;
- доходи від іншої діяльності, які не заборонені законодавством [2, с. 67].

Страхування пропонує широкий набір страхових послуг, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю. На характер і повноту страхового захисту майнових інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності впливають такі чинники: перелік об'єктів, що підлягають страхуванню; перелік подій, на випадок настання яких проводиться страхування; управління ризиками; обсяг відповідальності страховика і страхувальника; рівень страхового забезпечення; економічне обґрунтування тарифних ставок; умови страхування; порядок укладення договору; своєчасність відшкодування страхового збитку; наявність пільг, що надаються страхувальникам.

Зовнішньоекономічна діяльність пов'язана з ризиками, які впливають на різні майнові інтереси її учасників.

Основними страховими ризиками є ризики, пов'язані з економічною кон'юнктурою ринку і діяльністю іноземного партнера, фінансові ризики, організаційні ризики, технологічні ризики, комерційні, політичні, ризики стихійних лих та інші [3, с. 58].

Страхування зовнішньоекономічних ризиків можна охарактеризувати як комплекс видів страхування, що забезпечують захист майнових інтересів вітчизняних і зарубіжних учасників ЗЕД. Воно включає види страхування майна, страхування підприємницьких ризиків, страхування відповідальності та особистого страхування (рис. 1).

Світова практика пропонує використання класифікації видів страхування, на основі яких виділяються відповідні ліцензовані види страхування. Так, стосовно до зовнішньоекономічних ризиків можна виділити окремі види страхування: морське страхування; страхування вантажних перевезень; страхування кредитів; страхування фінансових збитків; транспортне страхування та ін.

Особливість страхування зовнішньоекономічної діяльності пояснюється широким спектром ризиків, з якими пов'язана дана діяльність. Основними страховими ризиками є ризики, пов'язані з економічною кон'юнктурою ринку і діяльністю іноземного партнера, фінансові, організаційні, технологічні, комерційні, політичні ризики, ризики стихійних лих та інші.

Правовою основою страхування зовнішньоекономічної діяльності є норми українського і міжнародного права, що визначають загальні питання страхування, встановлення та розподілу відповідальності між учасниками зовнішньоекономічної діяльності, а також положення національних законодавчих і нормативних актів, що встановлюють порядок і умови страхування зовнішньоекономічних ризиків з урахуванням специфіки законодавства країн [4, с.189].

Страхування зовнішньоекономічної діяльності є особливою сферою страхових відносин, оскільки характеризується сукупністю ознак, що визначають його зміст. Страхування зовнішньоекономічної діяльності покликане забезпечити стабільне і гарантоване здійснення майнових інтересів його учасників. Воно не є видом страхування, для здійснення якого необхідне отримання спеціальної ліцензії. У зв'язку з цим порядок ліцензування страхування

Рис. 1. Види страхування зовнішньоекономічних ризиків

на території України поширюється на страхування зовнішньоекономічної діяльності. Разом з тим, з огляду на характер зовнішньоекономічних ризиків, при здійсненні страхування у зовнішньоекономічній діяльності слід враховувати гарантії щодо стійкості і платоспроможності компанії як необхідну умову залучення в страхування іноземних партнерів, а також високу професійну кваліфікацію страховиків на рівні світових стандартів.

Страхованням охоплюються майно і персонал посольств України і інших організацій, що здійснюють свою діяльність за кордоном, а також орендовані приміщення та майно іноземних посольств та інших представництв, акредитованих в СНД [5, с. 111].

В останні роки значний розвиток отримав туризм, і особливо автотуризм. У більшості країн світу страхування відповідальності автотуристів за шкоду, яка може бути заподіяна майну, здоров'ю та життю третіх осіб, є обов'язковою. У зв'язку з цим автотуристи, які виїжджають за кордон, зобов'язані мати поліс зі страхування відповідальності перед третіми особами, який повинен бути дійсним на території країн, які збирається відвідати автотурист.

Договір страхування зовнішньоекономічної діяльності – це угода між страхувальником і страховиком, в якій при настанні страхового випадку страховик зобов'язується страхувальнику або вигодонабувачу здійснити страхову виплату, а страхувальник зобов'язується у встановлені терміни сплачувати страхові внески. Підставою укладення договору страхування є наявність страхового інтересу у страхувальника [6, с. 98].

Страхова сума являє собою грошову суму, яка встановлена законом або визначена договором страхування і виходячи з якої встановлюються розміри страхового внеску (страхової премії) і страхової виплати при настанні страхового випадку. Встановлення страхової суми при стра-

хуванні зовнішньоекономічної діяльності регулюється страховим і цивільним законодавством.

Економічні реформи, що проводяться урядом України, вимагають стрімкого розвитку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). При цьому відсутність єдиної стратегії ЗЕД не дозволяє стабільно розвивати і ефективно реалізовувати цілі ЗЕД. Такий стан призводить до негарантованості показників ЗЕД і породжує необхідність зміцнення ряду компонентів зовнішньоекономічної інфраструктури, таких як банки, консалтингові, лізингові та страхові компанії.

Управління ризиками та страхування, як важливий суб'єкт ризик-менеджменту, грає в сфері ЗЕД ключову роль, забезпечуючи стабільність протікання зовнішньоекономічних процесів, як гарантованість стабільної ЗЕД в умовах вільної світової торгівлі та стає ключовим питанням прибутковості вітчизняної ЗЕД [7, с. 157].

В Україні питання зовнішньоекономічного страхування залишаються недостатньо вивченими. З одного боку, це пов'язано з довгими десятиліттями закритості даних питань, що вирішувалися в Радянському Союзі на державному рівні. З іншого боку, на даний час відсутній на належному рівні науково-практичний обмін між українськими та іноземними учасниками зовнішньоекономічного страхування. Як наслідок, становлення страхування ЗЕД почало уповільнюватися, що не забезпечує об'єктивно необхідного рівня страхового захисту зовнішньоекономічного страхування в Україні.

Рішення сучасних проблем ЗЕД за допомогою державного регулювання зовнішньоекономічного страхування та участі приватних страхових компаній в цьому процесі можливо прискорити за допомогою вдосконалення умов страхування типових зовнішньоекономічних контрактів (наприклад, в сфері міжнародного лізингу). Можна з упевненістю стверджувати, що розробка методів підви-

щення якості такого механізму актуальна і вимагає науково обґрунтованого підходу [8, с. 447].

Динамічний розвиток економіки неможливо без активної зовнішньоекономічної діяльності держави і самих підприємств. Від того, наскільки успішно держава і його суб'єкти господарювання будуть здійснювати свою зовнішньоекономічну діяльність, буде залежати їх подальший ефективний розвиток, розширення ринків збуту, отримання нових технологій і прибутку, обмін досвідом, інтеграція в міжнародну систему виробництва.

Страховання у зовнішньоекономічній діяльності є одним з основних елементів зовнішньої торгівлі і в умовах товарного виробництва стає найбільш зручним інструментом для швидкого відшкодування збитку і втрат в процесі виробництва, транспортування і використання продукції.

Висновки і пропозиції. Розвиток страхування в сфері зовнішньоекономічної діяльності має великі перспективи. Ефективна система страхування може бути досягнута за допомогою обґрунтованої державної політики в галузі страхування, що відповідає об'єктивним потребам в здійсненні повноцінного і гарантованого страхового захисту всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності. У країнах з розвинутою системою страхування у зовнішньоекономічній діяльності найбільший обсяг страхування зовнішньоекономічних ризиків припадає на державні агентства.

Серед основних завдань, що сприяють формуванню ефективної системи страхування зовнішньоекономічної діяльності, можна виділити наступні: створення законодавчої бази стосовно до сучасних ринкових умов; вдосконалення механізму державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю; створення сприятливих політичних і економічних умов для розвитку страхування зовнішньоекономічних ризиків.

Державна підтримка повинна передбачати участь держави у становленні страхової системи захисту майнових інтересів, законодавче забезпечення та нормативне регулювання страхування зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення надійного і доступного страхового захисту, а також вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю.

Удосконалення державного нагляду за страховою діяльністю передбачає створення нормативних і організаційних основ страхування зовнішньоекономічної діяльності, розробку процедур і механізмів функціонування страхових організацій, що займаються страхуванням зовнішньоекономічної діяльності.

Важлива роль належить державному регулюванню страхової діяльності. Система державного регулювання страхування зовнішньоекономічної діяльності сприяє вирішенню таких завдань:

– державної підтримки розвитку страхування зовнішньоекономічних ризиків;

– забезпечення правових умов для стабільного розвитку ринку страхування зовнішньоекономічної діяльності;

– захисту соціально-економічних інтересів страховальників;

– створення і підтримання оптимальної структури страхового захисту для всіх організаційно-правових форм страховиків;

– розвитку різних видів страхування зовнішньоекономічної діяльності та інфраструктури страхового ринку;

– сприяння кадровому забезпеченню страхових компаній в проведенні страхування зовнішньоекономічної діяльності;

– забезпечення взаємодії національного ринку з міжнародним страховим ринком.

Слід розробити спеціалізовані програми по забезпеченню страхового захисту майнових інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням міжнародного законодавства.

Можна зазначити, що недосконалість правового, організаційного та інформаційного забезпечення страхування зовнішньоекономічної діяльності не дозволяє в повній мірі реалізувати основні цілі, передбачені концепцією в частині, що стосується поетапної інтеграції національної системи страхування з міжнародним страховим ринком. У зв'язку з цим доцільно розробити і реалізувати заходи щодо задоволення страхових потреб учасників зовнішньоекономічної діяльності в частині формування адекватної міжнародним вимогам законодавчої бази і поліпшення страхових технологій в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Використання зовнішньоекономічної діяльності як фактора підвищення соціально-економічного розвитку території покращує параметри інвестиційного клімату, збільшує бюджетні надходження, забезпечує зайнятість населення. Доходи від зовнішньої торгівлі значно послаблюють навантаження на видаткову частину бюджету. Значимість зовнішньоекономічної діяльності в розвитку країни можна відобразити у вигляді логічного ланцюжка: «зовнішньоекономічна діяльність – інвестиційний клімат – економічне зростання – підвищення рівнів життя населення».

Щоб вирішити назрілі проблеми, необхідно почати реорганізацію зовнішньоекономічної діяльності з регіонального рівня, причому розглядати кожен регіон індивідуально, враховуючи всі чинники, що впливають на зовнішньоекономічну середу в регіоні. У більшості регіонів питанню зовнішньоекономічної діяльності приділяється мало уваги з боку органів влади, але ж від товарообігу одного регіону залежить обсяг експорту та імпорту цілої країни.

Страховання, будучи однією з найважливіших складових міжнародної фінансової системи в забезпеченні захисту майнових інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності, дозволяє реалізувати державну політику в розвитку міжнародних страхових відносин.

Список використаних джерел:

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 18. Ст. 78.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 46-47. Ст. 403.
3. Бабенко В.О. Канали розподілу страхових послуг в промислово розвинутих країнах. *Економіка України*. 1997. № 7. С. 58–93.
4. Закревич Н.А. Перші кроки Асоціації професійних посередників. *Україна-Бізнес*. 1997. № 36. 17 вересня.
5. Захаревич Н.С. Обов'язкове страхування цивільної відповідальності в полі зору виконавчих органів та громадськості. *Україна-Бізнес*. 1997. № 10. 13 березня.
6. Редькін І.Т. Страхування вантажів: аналіз і перспективи. *Фінансові послуги*. 1997. № 1. С. 58–60.

7. Ковтуненко К.В., Ковтуненко Ю.В. Система управління інноваційними ідеями підприємства. *Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці* : матеріали Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф., 19 жовт. 2017 р. Полтава, 2017. С. 242–244.
8. Ковалик О.А., Мут А.О. Система облікового забезпечення управління доходів та витрат страхових компаній. *III Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти»*, 28-29 березня 2019. Ч. 1. Дніпро. С. 446–449.

References:

1. Law of Ukraine on insurance № 85/96-VR (1996, July 07). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 18, 78.
2. Law of Ukraine on compulsory state social insurance № 1105-XIV (1999, September 23). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 46–47, 403.
3. Babenko V.O. (1997). Kanaly rozpodilu strakhovykh posluh v promyslovo rozvynutykh krayinakh. [Channels of distribution of insurance services in industrialized countries]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7, pp. 58–93.
4. Zakrevych N.A. (1997). Pershi kroky Asotsiatsiyi profesiynykh poserednykiv. [The first steps of the Association of Professional Mediators]. *Ukrayina-Biznes*, no. 36, 17 veresnya.
5. Zakharevych N.C. (1997). Obov'yazkove strakhuvannya tsyvil'noyi vidpovidal'nosti v poli zoru vykonavchykh orhaniv ta hromads'kosti. [Compulsory insurance of civil liability in the field of executive bodies and the public]. *Ukrayina-Biznes*, no. 10, 13 bereznya.
6. Red'kin I.T. (1997). Strakhuvannya vantazhiv: analiz i perspektyvy. [Cargo Insurance: Analysis and Prospects]. *Finansovi posluhy*, no. 1, pp. 58–60.
7. Kovtunencko K.V., Kovtunencko Yu.V. (2017). Systema upravlinnya innovatsiynymy ideyamy pidpryyemstva [Innovative Enterprise Innovation Management System]. *Menedzhment rozvytku sotsial'no-ekonomichnykh system u noviyekonomitsi*, pp. 242–244.
8. Kovalyk O.A., Mut A.O. (2019). Systema oblikovoho zabezpechennya upravlinnya dokhodiv ta vytrat strakhovykh kompaniy. [Accounting system of income and expenses management of insurance companies]. *Suchasni problem obliku, analizu, audytu y opodatkuvannya sub'yektiv hospodars'koyi diyal'nosti: teoretychni, praktychni ta osvityans'ki aspekty*, ch. 1, pp. 446–449.

Мут А. О.

Ковалик О. А.

Одесский национальный политехнический университет

СТРАХОВАНИЕ ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Страхование является важнейшим способом минимизации и ликвидации экономических потерь, являющихся следствием неблагоприятных явлений и событий. Очевидно, что актуальной для украинских участников ВЭД является разработка концепции управления рисками, которая должна стать частью программ ВЭД предприятия. По итогам сделан вывод, что страхование предлагает широкий спектр разнообразных услуг, связанных с ВЭД. Однако практика показывает, что участники ВЭД зачастую используют те виды страхования, которые являются обязательными для осуществления деятельности на международных рынках (например, страхование туристов, выезжающих за рубеж, или страхование ответственности владельцев транспортных средств и другие). Сравнительно реже применяются виды страхования, которые были бы эффективны в той или иной конкретной ситуации, и которые применяют в силу недостаточной культуры страхования, в том числе и из-за незнания возможностей, предоставляемых современным страхованием.

Ключевые слова: страхование, риски, участник, страховые услуги, внешнеэкономическая деятельность.

Mut Anastasiia

Kovalyk Oksana

Odessa National Polytechnic University

INSURANCE IN THE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES

Summary

Insurance is the most important way to minimize and eliminate the economic loss, which are the result of adverse events and events. Obviously, the development of a risk management concept, which should be part of the company's FEA programs, is relevant for Ukrainian participants in foreign economic activity. According to the results, it was concluded that insurance offers a wide range of various services related to foreign economic activity. However, practice shows that traders often use types of insurance that are mandatory for carrying out activities on international markets. Types of insurance that would be effective in a particular situation are used comparatively less and which are not used due to insufficient insurance culture, including because of ignorance, it is possible that they are provided by modern insurance. Insurance of foreign economic activity has a number of serious features. To date, such services are not provided by all the insurers. The reason for this is both the peculiarities and the risk assessment complexity. The article considers the main approaches to the development of this type of insurance. An insurance relation between the insured and the insurer arises in connection with the existence of the insured's interest in providing insurance coverage of his property or other legitimate property interests. At present, insurance of foreign economic activity is not allocated to a separate type of insurance activity. However, it includes objects of existing branches of insurance activity. Among the main tasks contributing to the formation of an effective system of insurance of foreign economic activity, one can distinguish the following: the creation of a legislative framework in relation to modern market conditions; improvement of the mechanism of state regulation and supervision of insurance activity; creation of favorable political and economic conditions for development of insurance of foreign economic risks. Insurance, being one of the most important components of the international financial system in providing protection of property interests of participants of foreign economic activity, allows realizing the state policy in the development of international insurance relations.

Keywords: insurance, risks, participant, insurance services, foreign economic activity.